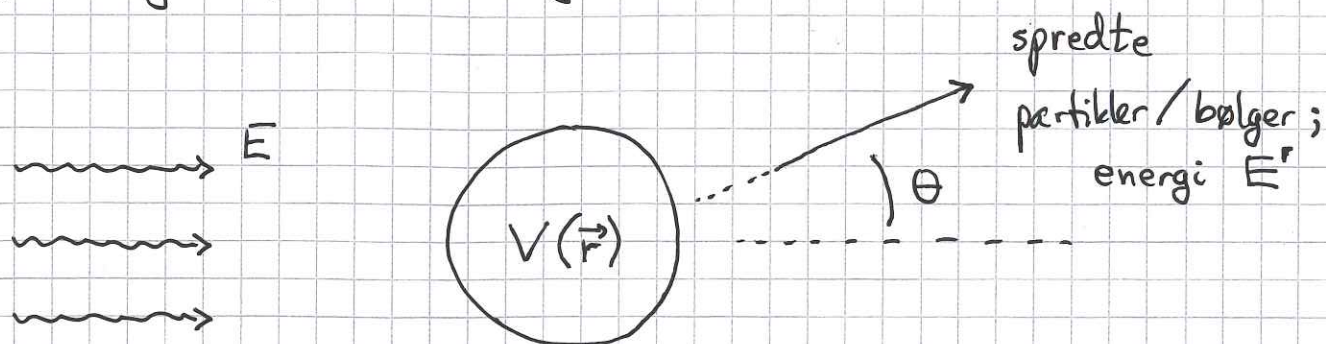

Spredning. Tunneleffekt

[PCH 3.6 ; DFG 2.5-2.7 ; IØ 3.6]

Spredningseksperimenter, generelt :

partikler/bølger sendes inn; energi E pr partikkel

systemet, repr. ved et spredningspotensial $V(\vec{r})$

(fotoner, elektroner, nøytroner, ...)

Måling av spredt intensitet $I(\theta; E')$ gir informasjon om systemet. Relevant i en rekke fysikkemner.

Vi ser på det aller enkleste: Elastisk spredning i en dimensjon.

Bare to mulige utfall for en innkommende partikkel:

$$\left. \begin{array}{l} \text{Refleksjon, med sannsynlighet } R \\ \text{Transmisjon, " " " } T \end{array} \right\} \Rightarrow \boxed{R+T=1}$$

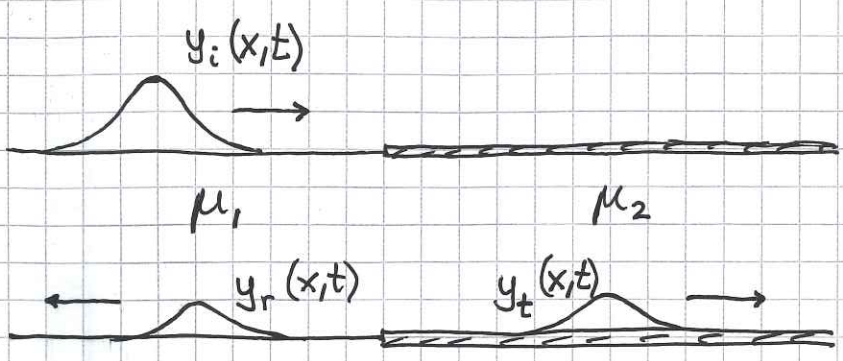
Anta partikkel inn fra venstre, med impuls $p = \hbar k$ og energi $E = p^2/2m = \hbar^2 k^2/2m$; dvs $V=0$ for $x < 0$ (og for $x > L$).

Innkommende bølge : $\Psi_i(x) = e^{ikx}$
 Reflektert -"- : $\Psi_r(x) = r e^{-ikx}$ } $x < 0$

Transmittert bølge : $\Psi_t(x) = t e^{ikx}$ } $x > L$

TUSL; $0 < x < L$: $-\frac{\hbar^2}{2m} \Psi''(x) + V(x) \Psi(x) = E \Psi(x)$

Klassisk analogi: Transversal bølge på streng

μ = strengens masse pr lengdeenhet

Energibevarelse $\Rightarrow P_i = P_r + P_t$; P = midlere effekt

$T = P_t / P_i =$ andel effekt transmittert }
 $R = P_r / P_i =$ —"—— reflektert } $T + R = 1$

Med QM og plane partikkelbølger blir utgangspunktet sannsynlighetsbevarelse :

$j_i = |j_r| + j_t$

$j = \text{Re} \left\{ \Psi^* \frac{\hbar}{im} \Psi' \right\} =$ sanns. strøm

$T = j_t / j_i =$ transmisjonssanns. }
 $R = |j_r| / j_i =$ refleksjonssanns. } $T + R = 1$

$$j_i = \text{Re} \left\{ e^{-ikx} \frac{\hbar}{im} ik e^{ikx} \right\} = \frac{\hbar k}{m}$$

$$j_r = \text{Re} \left\{ r^* e^{ikx} \frac{\hbar}{im} (-ik) r e^{-ikx} \right\} = -|r|^2 \frac{\hbar k}{m}$$

$$j_t = \text{Re} \left\{ t^* e^{-ikx} \frac{\hbar}{im} ik t e^{ikx} \right\} = |t|^2 \frac{\hbar k}{m}$$

$$\Rightarrow R = |r|^2, \quad T = |t|^2$$

En plan bølge ⁱⁿⁿ er en stasjonær tilstand,

$$\Psi_i(x,t) = e^{ikx} e^{-iEt/\hbar},$$

og $\Psi_r(x,t)$ og $\Psi_t(x,t)$ har samme faktor $e^{-iEt/\hbar}$ når spredningsprosessen er elastisk. Da er $\rho = |\Psi|^2$ overalt uavhengig av tiden t , og kontinuitetsh ligningen

$$\frac{\partial j}{\partial x} + \frac{\partial \rho}{\partial t} = 0,$$

gir en sanns.strøm j som er uavhengig av x :

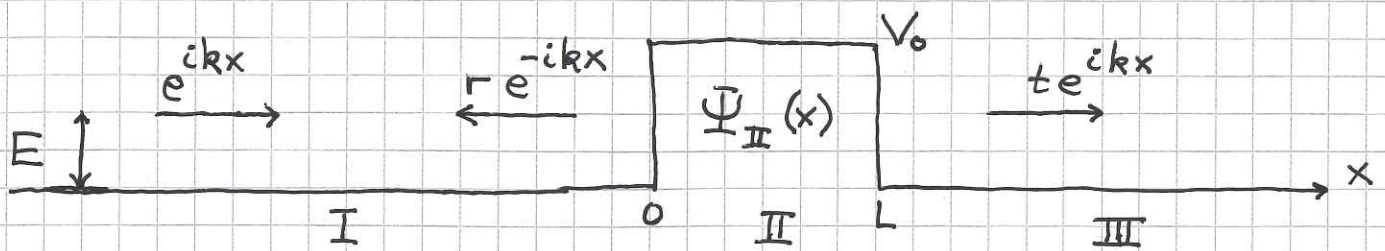
$$j(x > L) = j_t = T \cdot \hbar k/m$$

$$\begin{aligned} j(x < 0) &= \text{Re} \left\{ (\Psi_i^* + \Psi_r^*) \frac{\hbar}{im} \frac{d}{dx} (\Psi_i + \Psi_r) \right\} \\ &= \hbar k/m - |r|^2 \hbar k/m + \frac{\hbar k}{m} \underbrace{\text{Re} \left\{ r^* e^{2ikx} - r e^{-2ikx} \right\}}_{= 0} \end{aligned}$$

$$= (1-R) \cdot \hbar k/m$$

$$= T \cdot \hbar k/m$$

Eks 1: Firkantbarriere

$E < V_0$: $\Psi_{II}'' - \kappa^2 \Psi_{II} = 0$; $\kappa^2 = 2m(V_0 - E)/\hbar^2$

$\Psi_{II}(x) = A e^{\kappa x} + B e^{-\kappa x}$

$E > V_0$: $\Psi_{II}'' + q^2 \Psi_{II} = 0$; $q^2 = 2m(E - V_0)/\hbar^2$

$\Psi_{II}(x) = a e^{iqx} + b e^{-iqx}$

Kontinuerlig Ψ og Ψ' i $x=0$ og $x=L$ gir 4 lign. som fastlegger A, B, r, t for $E < V_0$; a, b, r, t for $E > V_0$. (Se s. 63-64, 2016 for detaljer.) Resultat:

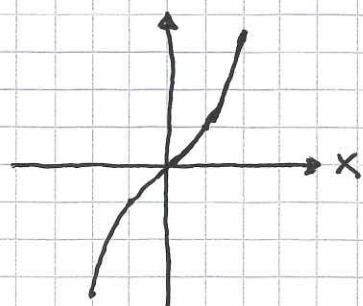
$E < V_0$: $T = |t|^2 = \left\{ 1 + \frac{\sinh^2(\kappa_0 L \sqrt{1 - E/V_0})}{4(1 - E/V_0) E/V_0} \right\}^{-1}$

$E > V_0$: $T = \left\{ 1 + \frac{\sin^2(\kappa_0 L \sqrt{E/V_0 - 1})}{4(E/V_0 - 1) E/V_0} \right\}^{-1}$

Her er: $\kappa_0^2 = 2mV_0/\hbar^2$; $k^2 = 2mE/\hbar^2$

$\sinh x = \frac{1}{2}(e^x - e^{-x})$

$\approx \begin{cases} x & ; |x| \ll 1 \\ \frac{1}{2} e^x & ; x \gg 1 \end{cases}$

- Tunneleffekt : $T > 0$ for $E < V_0$
- Og $R > 0$ for $E > V_0$
- Hvis $E \ll V_0$ og $k_0 L \gg 1$ (dvs: liten energi og ganske høy og bred barriere) :
 $\sinh(k_0 L \sqrt{1 - E/V_0}) \approx \frac{1}{2} \exp(k_0 L) \gg 1$

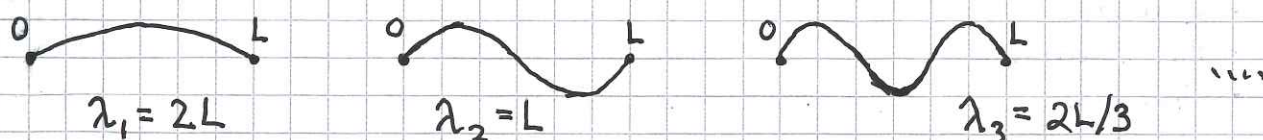
$$\Rightarrow T(E) \approx (16E/V_0) \exp(-2k_0 L) \ll 1$$

dvs: T avtar eksponentielt med barrierens høyde og bredde

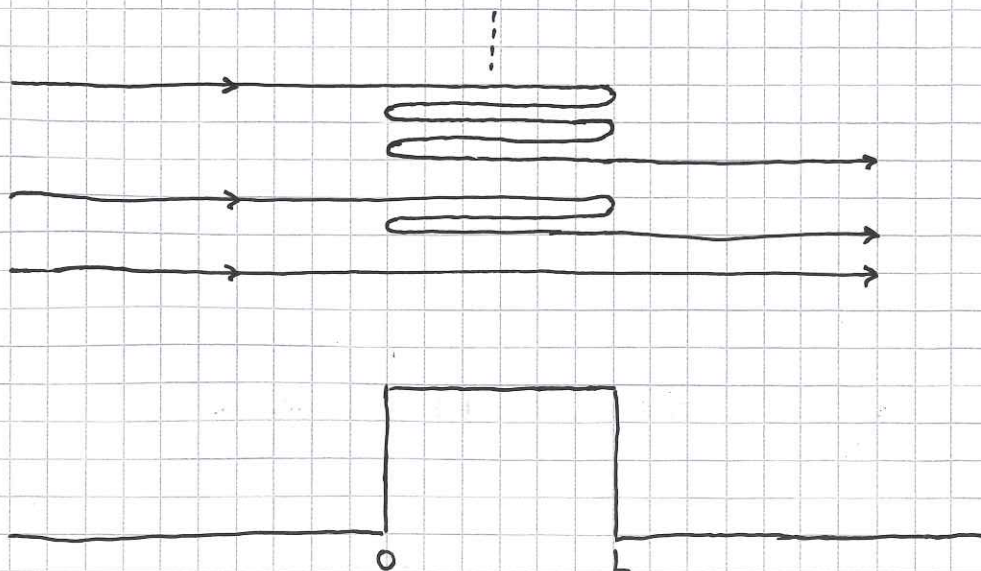
- $T = 1$ når $\sin(k_0 L \sqrt{E/V_0 - 1}) = 0$, dvs
 $k_0 L \sqrt{E/V_0 - 1} = n\pi$, dvs $\sqrt{2mV_0/\hbar^2} \cdot L \sqrt{E/V_0 - 1} = n\pi$

$$\Rightarrow E - V_0 = K = n^2 \pi^2 \hbar^2 / 2mL^2 = p^2 / 2m = (h/\lambda)^2 / 2m$$

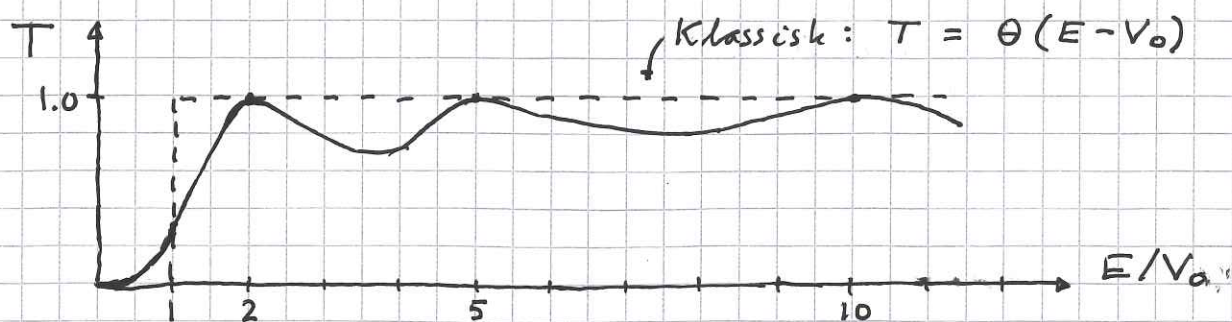
$\Rightarrow$ Stående bølger i barrierområdet, med $\lambda_n = 2L/n$; $n=1,2,\dots$

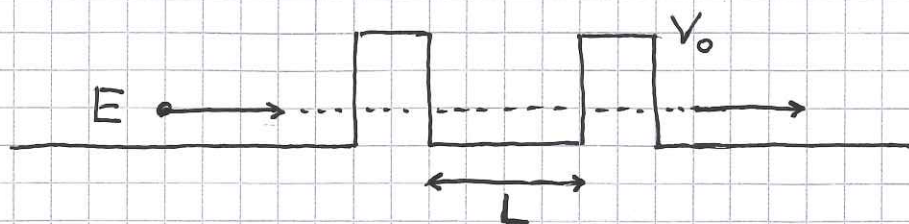
Kan tolkes som konstruktiv interferens mellom klassiske baner med veilengdeforskjell $n \cdot 2L$:

Anta f.eks. $k_0 L = \pi$, slik at $T=1$ for $\frac{E}{V_0} = 1+n^2$: (69)

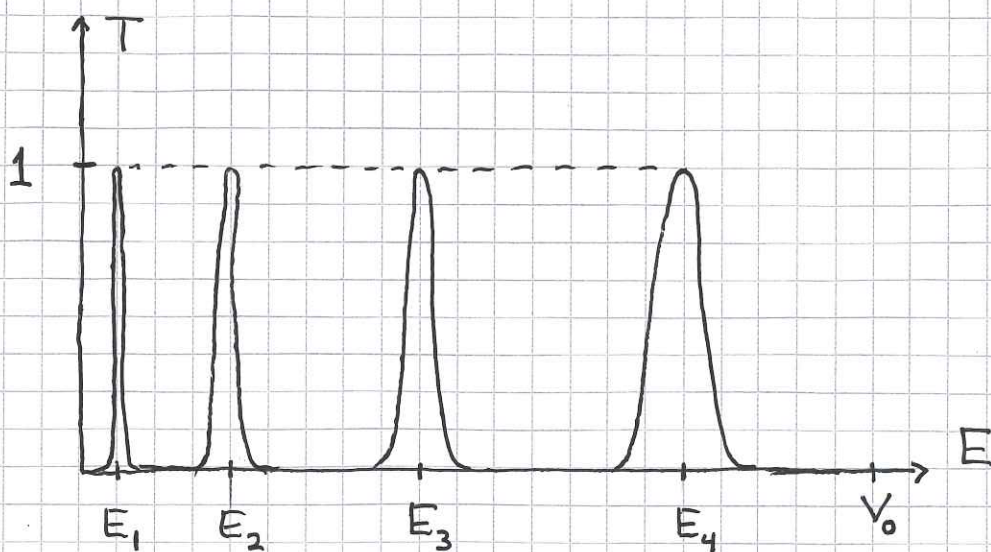
Resonant tunnelering:

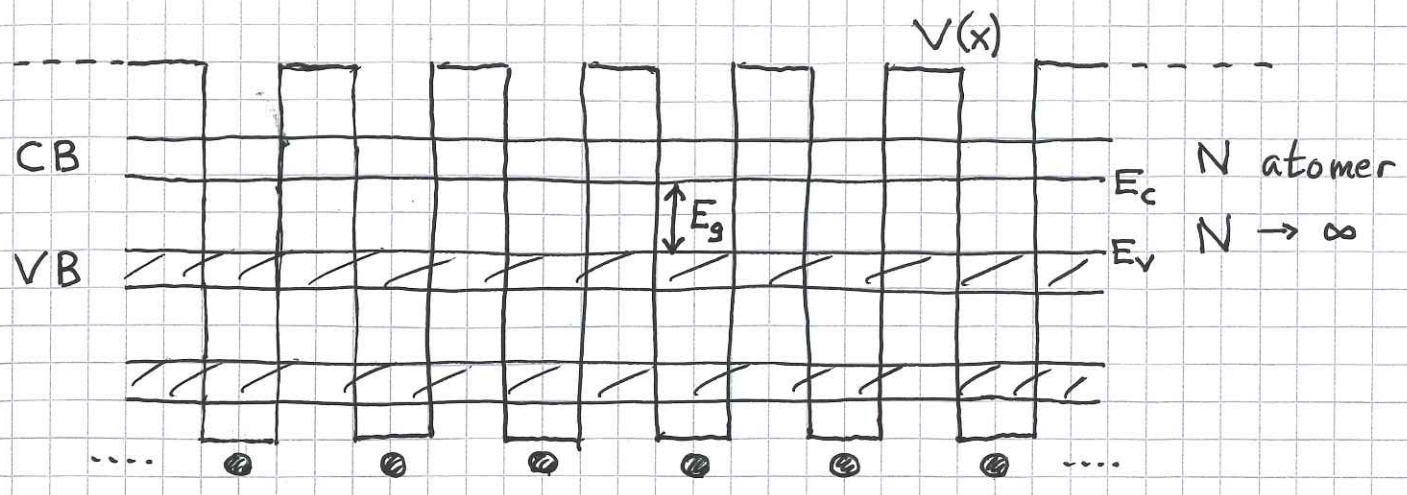
Konstruktiv interferens når brønnen mellom barrierene har bredde $L = n \cdot \lambda / 2$

$$\Rightarrow T(E_n) = 1 \text{ når } E_n = \frac{\hbar^2 k_n^2}{2m} = \frac{\hbar^2}{2m} \left(\frac{2\pi}{\lambda_n} \right)^2 = \frac{n^2 \pi^2 \hbar^2}{2mL^2}$$

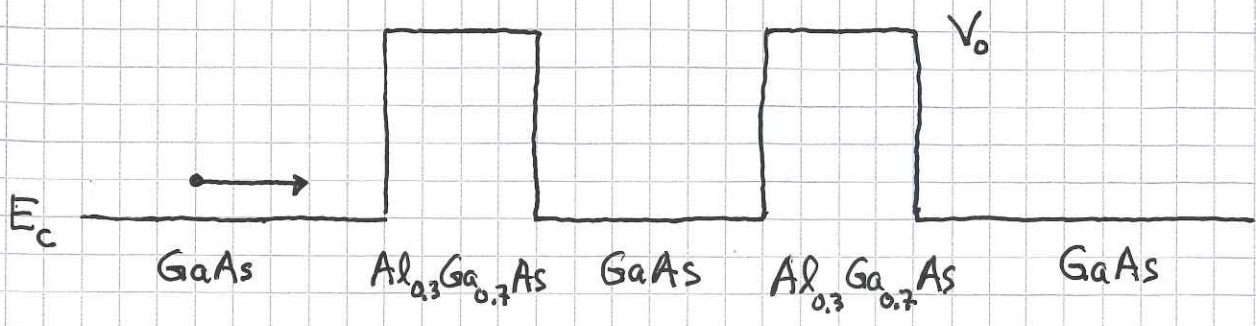
og $T(E) \ll 1$ når $E \neq E_n$ og $E < V_0$

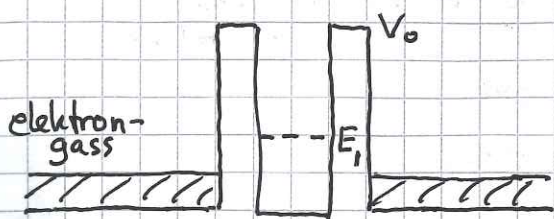
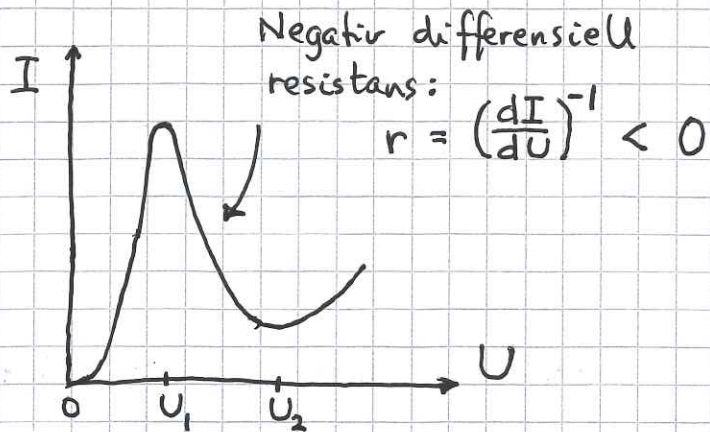
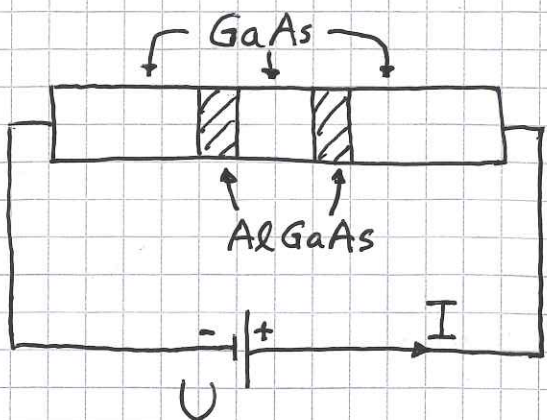
Faste stoffer : 1D modell

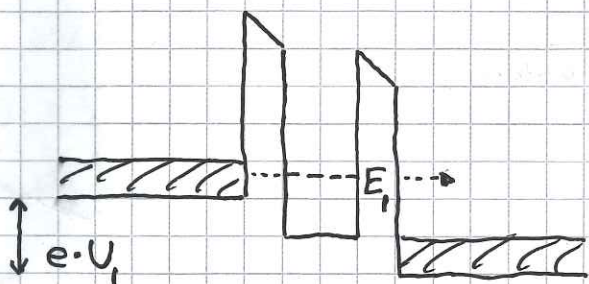
- $2N$ tettliggende tilstander i hvert energibånd : N romlige orbitaler; 2 ulike spinntilstander for hver orbital
- 2 elektroner fra hvert atom pr energibånd. Pauliprinsippet: Max 1 elektron pr tilstand. Dermed $Z/2$ fylte bånd, når atomnr. Z
- VB = vælensbånd = øverste fylte bånd. CB = ledningsbånd = laveste tomme bånd ("conduction band").
- $E_g = E_c - E_v =$ materialets båndgap
- Elektroner kan eksiteres til tilstander i CB, fra VB hvis termisk energi $k_B T$ er av størrelsesorden E_g , alternativt fra forurensningsatomer med et av sine elektroner i en tilstand med energi $E_D \approx E_c$ (D: doping)
- GaAs : $E_g \approx 1.43$ eV ($\nu/300$ K). $Al_{0.3}Ga_{0.7}As$: $E_g \approx 1.84$ eV.
 $E_c(Al_{0.3}Ga_{0.7}As) - E_c(GaAs) \approx 0.23$ eV = barierehøyden V_0 i lagdelt "heterostruktur" ... -GaAs - $Al_{0.3}Ga_{0.7}As$ - GaAs - ...

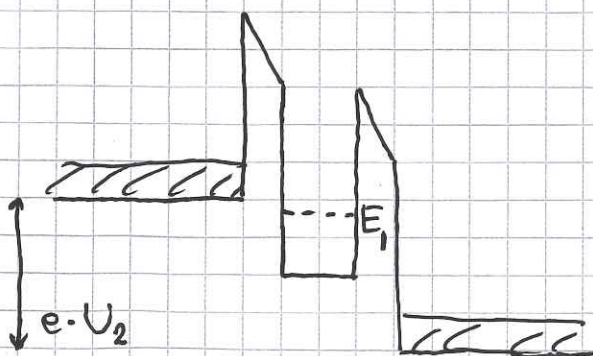
Realisering med halvledere:

$U = 0$
 $I = 0$

$U = U_1$
Stor strøm I

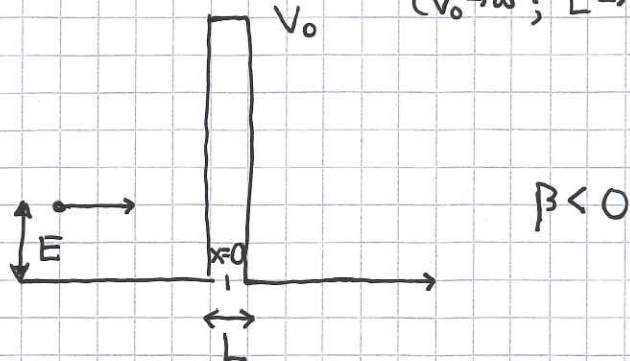
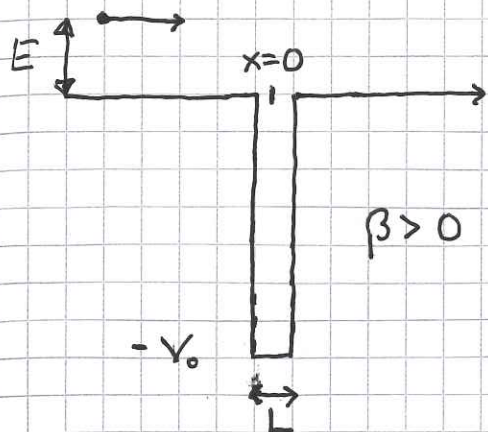
$U = U_2$
Mindre strøm I

Al GaAs har større båndgap enn GaAs. Resulterer i en potensialbarriere med høyde V_0 for elektroner som er eksitert til ledningsbåndet i GaAs.

Eks 2: Spredning mot $V(x) = -\beta \delta(x)$; $\beta = V_0 L$

$(V_0 \rightarrow \infty; L \rightarrow 0)$

$x < 0$: $\Psi(x) = e^{ikx} + r e^{-ikx}$; $\Psi'(x) = ik(e^{ikx} - r e^{-ikx})$

$x > 0$: $\Psi(x) = t e^{ikx}$; $\Psi'(x) = ikt e^{ikx}$

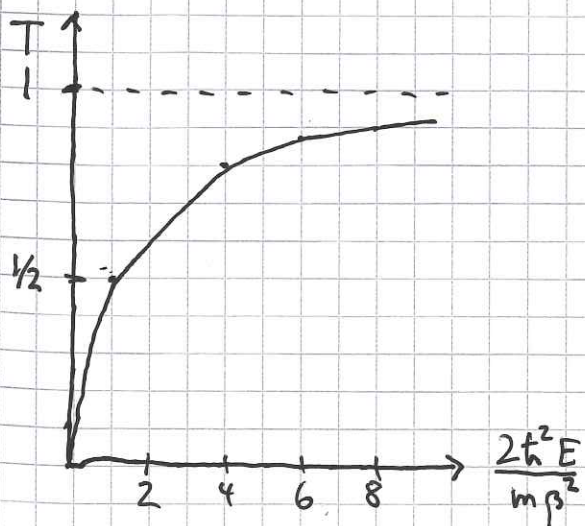
$\Psi(0^+) = \Psi(0^-) \Rightarrow 1 + r = t \Rightarrow r = t - 1$

Fra side 53: $\Psi'(0^+) - \Psi'(0^-) = (-2m\beta/\hbar^2) \Psi(0)$

$\Rightarrow ikt - ik(1-r) = (-2m\beta/\hbar^2)t$, som med $r = t - 1$ gir

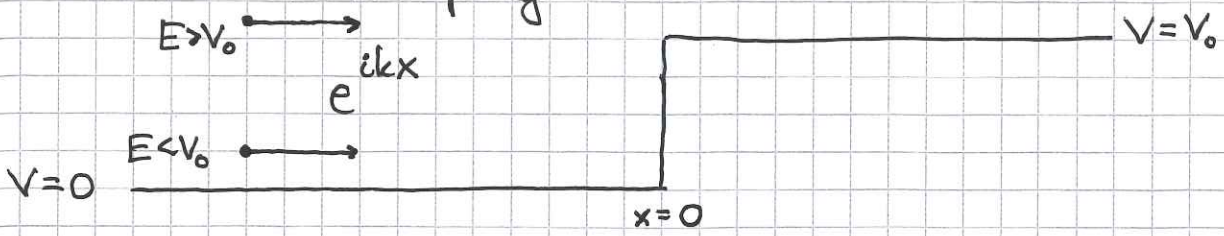
$t = 2ik / (2ik + 2m\beta/\hbar^2) = 1 / (1 + m\beta/ikt^2)$

$\Rightarrow T = |t|^2 = (1 + (\frac{m\beta}{\hbar^2 k})^2)^{-1} = \underline{(1 + m\beta^2/2E\hbar^2)^{-1}}$

Merk at $T(E)$ er den samme for δ -brønn og δ -barriere!

Eks 3 : Potentialsprang

$$E > V_0 : \Psi(x) = \begin{cases} e^{ikx} + re^{-ikx} & ; x < 0 & ; k^2 = 2mE/\hbar^2 \\ te^{iqx} & ; x > 0 & ; q^2 = 2m(E-V_0)/\hbar^2 \end{cases}$$

Kontinuerlig Ψ og Ψ' i $x=0 \Rightarrow 1+r=t$ og $ik(1-r) = iqt$

som gir $r = \frac{k-q}{k+q}$; $t = \frac{2k}{k+q}$

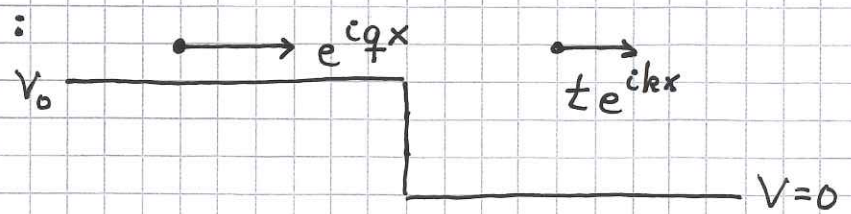
Sanns. strøm: $j_i = \hbar k/m$; $j_r = -|r|^2 \hbar k/m$; $j_t = |t|^2 \hbar q/m$

$$\Rightarrow R = |j_r|/j_i = |r|^2 = \left(\frac{k-q}{k+q}\right)^2$$

$$T = j_t/j_i = |t|^2 \cdot q/k = 4kq/(k+q)^2$$

} Sammenlign bølge på streng med skjot i $x=0$!

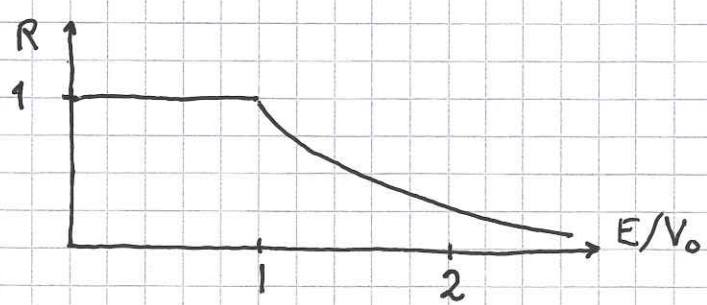
Samme R og T med pot.sprang ned, siden disse er uendret ved ombytte $k \leftrightarrow q$:

$$E < V_0 : \Psi(x > 0) = te^{-\kappa x} ; \kappa^2 = 2m(V_0 - E)/\hbar^2$$

$$\Rightarrow 1+r=t \text{ og } ik(1-r) = -\kappa t$$

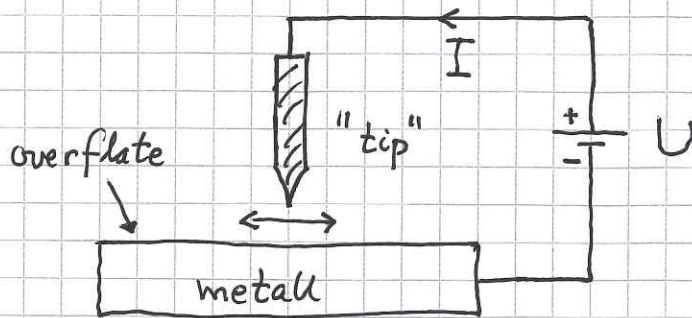
$$\Rightarrow R = |r|^2 = \dots = \left| \frac{\kappa - ik}{\kappa + ik} \right|^2 = 1 ; \text{ OK}$$

Tunnelingsmikroskop

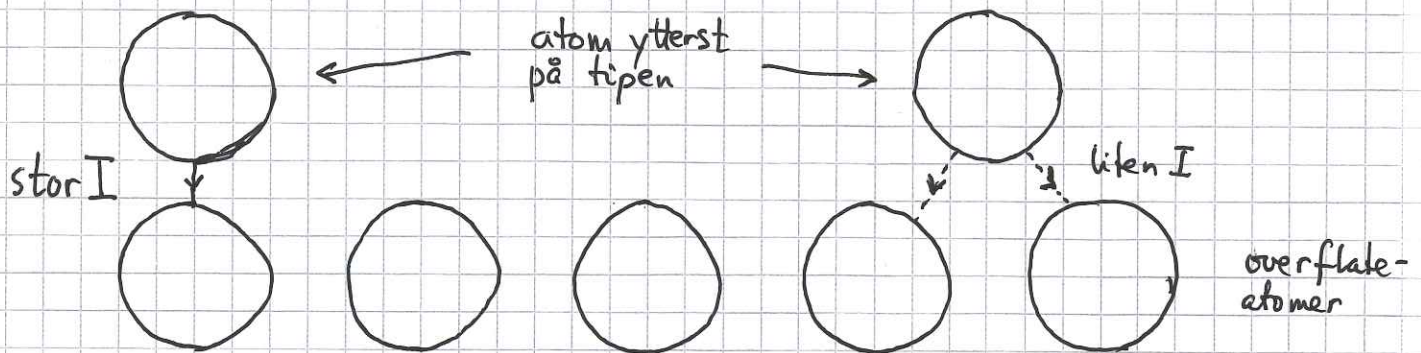
[PCH 3.6.4 ; IØ 3.6.h]

74

STM
(Scanning
Tunneling
Microscope)

På atomær skala :

Tunnelingsstrømmen $I \sim T \sim \exp(-2\gamma eL)$ er størst når tipen er rett over et overflateatom. "Scanner" tipen fram og tilbake, måler $I(x,y)$ og oppnår avbildning av overflaten, ~~med~~ med atomær oppløsning.

Binnig & Rohrer, IBM Zürich, NP 1986

(Youtube: A boy and his atom)

Andre anvendelser:

Feltemisjon

α -decay

Se notater 2019. (Ikke pensum 2020)